

FORTIDSMINNEFORENINGEN

The Society for the Preservation of Norwegian Ancient Monuments

Miljøverndepartementet
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo

Oslo, den 8. juni 2009
J.nr.: 170/09

Deres ref.: 200901230-/SCO

HØRINGSUTTALELSE – FORSLAG TIL FORSKRIFT FOR KULTURMINNEFONDET

Vi viser til Miljøverndepartementets brev datert den 24.8.2009.

Fortidsminneforeningen vil innledningsvis si at foreningen er svært tilfreds med at Kulturminnefondet er i god drift og har nådd 1,4 milliarder kroner i grunnkapital. Etableringen av Kulturminnefondet er den viktigste kulturminnepolitiske hendelsen i dette tiåret. Vi konstaterer at fondet i dag høster bred støtte i det politiske Norge, og at erfaringene fra fondets virke tyder på ideen om et "spleiselagsfond" mellom staten og private/frivillige krefter har vært en suksess. Hovedtanken bak fondet, og dermed også hovedstrukturen i vedtektene, er etter vårt skjønn et godt rammeverk for det viktige redskapet som Kulturminnefondet er i det nasjonale kulturminnevernet.

Når dette er sagt, finner Fortidsminneforeningen likevel grunn til å argumentere for visse endringer i fondets innretning. Våre viktigste merknader er disse:

1. Fredede kulturminner og kulturmiljøer bør fases ut av Kulturminnefondets virkeområde

Forholdet til fredede kulturminner er et kjernepunkt når det gjelder Kulturminnefondet. Siden opprettelsen har det vært en målsetting at 1/3 av fondets midler skulle gå til fredede kulturminner og kulturmiljøer. Dette har vist seg å være en målsetting som ikke ble oppfylt de første årene, men i 2009 ser det ut til at fondets tilskudd til fredede kulturminner og kulturmiljøer kan nå dette målet.

Det ville være en hensiktsmessig grenseoppgang for framtiden å få slått fast at Riksantikvaren med sine tilskudd skal ha ansvar for det som er fredet, mens Kulturminnefondet i sin helhet skal ha de svært mange kulturminnene og kulturmiljøene som ikke er fredet men fortsatt verneverdige, som sitt ansvarsområde.

Dette ville gitt et oversiktlig og lettfattelig prinsipp som alle kan oppfatte, hvor Riksantikvaren har et hovedansvar for kulturminner som regnes som verdifulle i en nasjonal sammenheng, mens Kulturminnefondet ville ha hovedansvaret for kulturminner av stor regional og lokal betydning. Fortidsminneforeningen understreker at det er det store mangfoldet av kulturminner som er viktige i en regional og lokal kontekst, og som også er den største utfordringen for kulturminnevernet i Norge per dags dato. Det var fra starten meningen at Kulturminnefondet skulle spille hovedrollen i forhold til dette "brede kulturminnevernet".

Fortidsminneforeningen er redd for at en videreføring av dagens ordning, hvor også Kulturminnefondet gir tilskudd til fredede kulturminner, bidrar til å undergrave den politiske viljen til å trappe opp Riksantikvarens tilskuddsmidler til det nivå på 175 mill kroner som Kulturminnemeldingen i 2005 bebudet, og som Stortinget sluttet seg til. Her mangler ennå 70 mill kroner. Når vi kommer så langt at Kulturminnemeldingens løfter om økning av Riksantikvarens tilskuddsmidler blir innfridd, vil det ikke være noe poeng at Kulturminnefondet bruker av sine knappe midler til fredede kulturminner.

Det er flere vektige grunner til å se de ikke-fredede, men regionalt og lokalt viktige kulturminnene og kulturmiljøene som Kulturminnefondets absolutt viktigste oppgave – en oppgave som fondet bør konsentrere seg om.

En utdyping:

På miljøstatus.no står det: I Norge er det registrert over 300 000 stående bygninger som er fra før 1900. I november 2008 var nærmere 5600 bygninger fredet i henhold til kulturminneloven. Punktvisse undersøkelser har vist at så mye som 1 prosent av den eldre bygningsmassen forsvinner hvert år.

Bygd miljø utgjør en betydelig del av Norges samlede realkapital. Å forvalte bygningsarven dreier seg derfor om å utnytte en viktig del av samfunnets samlede investeringer på en fornuftig måte, både med hensyn til økonomi og miljø. Undersøkelser har vist at bevaring av eldre bygninger kan gi kraftig reduksjon i forurensning, avfallsmengder og energiforbruk, sammenlignet med riving og nybygg. Å styrke bygningsvernet er derfor et viktig bidrag til en bærekraftig utvikling.

Hvis man har som forutsetning at opptrappingen av Riksantikvarens tilskuddsmidler skal bringe de fredede kulturminnene og kulturmiljøene opp på ordinært vedlikeholds nivå innen 2020, blir det store spørsmålet: Hva skal vi gjøre med alle de andre verneverdige kulturmiljøene? I Kulturminnemeldingen ble det slått fast at det er et nasjonalt resultatmål at det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av fjerning, ødelegges eller forfall skal minimaliseres og skal innen år 2020 ikke overstige 0,5 prosent årlig. Riksantikvarens tilskuddsmidler – selv med en økning av tilskuddsmidlene med 175 millioner kroner ut over 2005-nivå – vil ikke kunne bidra til å oppfylle målet. Det kan derimot Kulturminnefondet, dersom fondet blir stort nok og dersom det i sin virksomhet konsentrerer seg om kulturminner og kulturmiljøer som ikke er fredet.

Kulturminnefondets sentrale rolle i forhold til de ikke-fredede kulturminnene og kulturmiljøene er understreket i St.meld. nr 26 (2006-2007), hvor det i punkt 7.2 står:

Kulturminnefondet, [...] er et viktig supplement til de statlige bevilgningene over Riksantikvarens budsjett og bidrar særlig til at kulturminner og kulturmiljøer av stor lokal og regional verdi blir satt i stand.

I Miljøverndepartementets svar til Riksrevisjonen (sisert i Riksrevisjonens dokument nr. 3:9 (2008-2009)) i forbindelse med vårens mye omtalte rapport av statens oppfølging av kulturminnearbeidet, heter det:

Når det gjeld verneverdige kulturminne, er situasjonen blitt betrakteleg betre sidan 2005. Dette skuldast Norsk kulturminnefond (kulturminnefondet). Fondet vart rett nok etablert allereie i 2002, men det har hatt stor utvikling etter behandlinga av St.meld. nr. 16. Grunnkapitalen har i denne perioden auka frå 200 mill. til 1,2 mrd. kroner. Kulturminnefondet er svært viktig som økonomisk verkemiddel når det gjeld mangfaldet av verneverdige kulturminne i landet. Dette er ein type kulturminne som elles fell utanom, eller som må prioriterast ned under andre tilskotsordningar i eit stramt budsjett, til fordel for freda bygningar. Når det gjeld grunngevinga for å opprette fondet, viste komiteen til behovet for å styrkje arbeidet med å sikre verneverdige kulturminne og kulturmiljø med bakgrunn i utrekna tap. Fondet vart etablert som eit verkemiddel for å snu ei negativ utvikling og stimulere til auka verneinnsats frå eigarar og næringsliv.

Fortidsminneforeningen registrerer at det er et sprik i virkelighetsoppfatning og politisk retning fra Miljøverndepartementets side mellom de to foregående passasjene og det forslaget til forskrift for Kulturminnefondet som ble lagt fram i slutten av april, og som Fortidsminneforeningen nå ytrer seg om.

Det er også et argument for å fase de fredede kulturminnene ut av Kulturminnefondets virksomhetsområde at man ved å gjøre dette begrenser de ressurser som må brukes på saksbehandling i tilknytning til det enkelte prosjekt. Med dagens ordning vil tilskudd fra Kulturminnefondet til fredede kulturminner og kulturmiljøer både bli saksbehandlet i fondet og hos antikvariske myndigheter (Riksantikvaren og fylkeskommunene).

Fortidsminneforeningens forslag:

Fortidsminneforeningen mener – som en følge av dette – at paragraf 8 i utkastet til forskrift for Kulturminnefondet i sin helhet strykes. Paragraf 1 bør også reformuleres slik at "alle bevaringsverdige kulturminner" byttes ut med "alle verneverdige, ikke-fredede kulturminner og kulturmiljøer". I paragraf 2, første ledd, bør "innenfor hele kulturminnefeltet, slik kulturminner er definert i kulturminneloven" erstattes med "innenfor hele kulturminnefeltet (med den begrensning som nevnes i paragraf 1 a), slik kulturminner er definert i kulturminneloven".

2. Verdiskapningsprogrammet bør fases ut av Kulturminnefondets virkefelt

Helt siden Verdiskapningsprogrammet på kulturminnefeltet ble opprettet, har programmet vært finansiert av Kulturminnefondet. Dette har siden 2006 lagt beslag på en betydelig andel av de midler fondet hvert år deler ut.

Fortidsminneforeningen har, like fra Verdiskapningsprogrammets oppstart, ment at dette er en særdeles lite heldig ordning, og at programmet heller burde vært finansiert ved hjelp av tilskudd over Riksantikvarens budsjett. Dette forutsetter selvfølgelig at Riksantikvaren får "friske penger" til slikt tilskudd. Det er Fortidsminneforeningens prinsipielle standpunkt at Kulturminnefondet bør ha anledning til å benytte sine tilskuddsmidler uten å bli underlagt denne typen bindinger. Koblingen mellom Verdiskapningsprogrammet og Kulturminnefondet har etter foreningens mening skapt en uheldig presedens som vi frykter de langsiktige virkningene av. Staten må ikke gjøre en vane av å finansiere ulike oppgaver man ikke finner annen finansiering til, ved hjelp av Kulturminnefondet.

Fortidsminneforeningens forslag:

På bakgrunn av de erfaringer Verdiskapningsprogrammet har gitt, bør forskriftene tydeliggjøre at ulike prosjekter og programmer ikke kan legges inn under Kulturminnefondets virkeområde.

3. Kulturminnefondet må tas i bruk som et virkemiddel til å gjøre noe med det omfattende kirkeforfallet i Norge

Hvis man regner med smått og stort, nytt og gammelt, har vi ca. 1700 kirker i Norge. Kirkene er i de aller fleste bygder og byer selve kulturminnet framfor noen – det punktet hvor arkitekturhistorien, tilknytningen til en større verden og til historiens lange linjer blir manifestert.

Norge har 194 middelalderkirker og 21 kirker fra før 1650. Disse 215 kirkene er fredet. For nyere kirker har man en annen verneordning. Riksantikvaren listefører verdifulle kirker, og de skal behandles *som om de var fredet*. Alle kirker fra mellom 1650 og 1850 (ca. 310 kirker) og et utvalg kirker fra etter 1850 (ca. 450 kirker) er listeført som verneverdige. Gruppen verneverdige kirker omfatter altså av ca. 760 kirker. Mange av de verneverdige kirkene er av minst like stor kulturhistorisk og antikvarisk betydning som de fredede.

Staten har gjennom hele dette tiåret pekt på kommunenes ansvar for den dramatiske vedlikeholdssituasjonen ved norske kirker, og kommunene har – for å forklare sin egen manglende evne til å ta vare på kirkene – pekt på sine knappe årlige budsjetter. Dette har på mange måter skapt en fastlåst situasjon. I stedet for å skyve ansvar fra seg, burde staten og kommunene i fellesskap lete etter modeller hvor begge parter tar medansvar for situasjonen. Fortidsminneforeningen kan i dag ikke se andre farbare veier ut av det uføret Norge er kommet i på dette feltet.

Fortidsminneforeningen tror ikke det er en god løsning at staten overtar eneansvaret for finansieringen av den nødvendige redningsoperasjonen for kirkene. Kommunene må være med og ta finansieringsansvar, både fordi det er kommunene som systematisk har nedprioritert vedlikeholdet i en årrekke, og fordi det alminnelige kirkevedlikeholdet for flertallet av kirkene under normale omstendigheter bør være forankret i kommunene.

Statens virkemiddelapparat mot kirkeforfall begrenser ser i dag dessverre til en rentekompensasjonsordning for kirkebygninger opprettet i 2005 og forvaltet av

Husbanken. En tilskuddsordning rettet mot de fredede kirkene og finansiert av Opplysningsvesenets fond, som ble innført i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2007, ble "lagt på is" ved starten av 2009.

Fortidsminneforeningen registrerer at dette ikke er godt nok, og mener staten på en helt annen og mer offensiv måte må gripe fatt i denne sentrale kulturminnepolitiske utfordringen. Foreningen mener at staten må innføre et tredelt satsingsprogram på kirkefeltet. Dette vil være en utstrakt hånd til kommunene, og vil forhåpentligvis føre til at også kommunene bringer mer ressurser inn i arbeidet med å ta vare på kirkene.

En utdyping:

Det tredelte satsingsprogrammet bør være innrettet slik:

1) *De fredede kirkene* bør få ordinært vedlikeholds nivå ved at det innføres en tilskuddsordning på Riksantikvarens budsjett (hvor tilskudd – om man skulle ønske det – kan kobles til en kommunal egenfinansieringsandel, som dog ikke bør overstige 30 prosent). Foreningen fraråder at Kulturminnefondet skal ha disse kirkene som en del av sitt virkefelt. Fredede kirker bør – i likhet med andre fredede bygninger og anlegg – få et ordinært vedlikeholds nivå som følge av tilskudd fra Riksantikvaren. Dette er den samme delingen vi har tatt til orde for i det foregående. Staten bør med andre ord ta hovedansvaret for den finansielle byrden som knytter seg til å få disse viktige kulturminnene opp på et ordinært vedlikeholds nivå.

2) *Kulturminnefondet* bør på sin side spille en rolle i forhold til de *verneverdige* kirkene som ikke er fredet (i praksis de vel 750 kirkene som er *listeført* som verneverdige hos Riksantikvaren). Reglene for tilskudd fra Kulturminnefondet når det gjelder listeførte kirker bør følge de ordinære retningslinjer for krav om privat/frivillig egenfinansiering, men slik at kommunal finansiering i denne sammenheng må kunne regnes som egenkapital. Dette krever en egen innretning i fondets vedtekter og retningslinjer som gjøres gjeldende for kirkene. *Foreningen fremhever at Kulturminnefondets virksomhet på kirkefeltet må løses som et eget satsingsprogram med egen finansiering.* Foreningens standpunkt er at fondet skal ha en årlig avkastning på ca. 100 millioner kroner til sin kjernevirksomhet (ikke-fredede profane kulturminner og kulturmiljøer rundt om i landet). Kirkeprogrammet må altså komme på toppen av dette. Kulturminnefondet bør med andre ord ha to hovedoppgaver: a) Ikke-fredede kulturminner og kulturmiljøer; b) listeførte kirker.

3) *De kirkene som verken er fredet eller listeført*, bør få tilskudd via den rentekompensasjonsordningen for kirkebygninger som allerede er etablert. En problemstilling som naturlig melder seg i sammenhengen, er om et slikt treleddet apparat er følsomt for det forhold at enkelte kommuner kan sies å ha langt større vedlikeholdsutfordringer knyttet til sine kirker enn andre. Fortidsminneforeningen tror at det vil være rimelig å innrette virkemidlene slik at man tar hensyn til at kommuner med lavt folketall og høy kirketetthet får mer støtte av staten enn andre kommuner får.

Fortidsminneforeningens forslag:

For at Kulturminnefondet skal kunne inngå i en slik treleddet, statlig vedlikeholdspakke for å motvirke kirkeforfallet, er det nødvendig at forskriften som styrer fondet endres. Forskriftsutkastets paragraf 2, annet ledd, må endres slik at det lyder: "De som søker tilskudd fra Norsk kulturminnefond er private eiere, private

foretak og frivillige organisasjoner. Kommuner kan søke om støtte til vedlikeholdsprosjekter knyttet til kirkebygninger som Riksantikvaren har listeført som verneverdige."

Videre bør utkastets paragraf 9, annet ledd – første setning, endres slik at den lyder: "Tilskudd fra fondet forutsetter privat eller kommunal medfinansiering (når det gjelder tilskudd til kirker som Riksantikvaren har listeført som verneverdige), som bør være på minst 30 % i det enkelte prosjekt. Fortidsminneforeningen slutter seg til ordlyden i resten av det aktuelle leddet i paragraf 9. Fortidsminneforeningen foreslår at siste ledd i paragraf 9 reformuleres i samsvar med det vi over har sagt om Kulturminnefondets satsing på listeførte kirker. Eventuelt kan hele leddet strykes.

Vi gjentar at vi mener Kulturminnefondet bør bygges ut til å omfatte også kirker. Dette må ikke forstås slik at vi mener kirkene skal legges inn under fondet med dets nåværende kapital.

4. Miljøverndepartementets styringsrett over Kulturminnefondet

Som det fremgår i det foregående, mener Fortidsminneforeningen at Kulturminnefondet suverent – og uten innblanding fra Miljøverndepartementet – skal kunne tildele midler fritt og uavhengig i samsvar med sine vedtekter innenfor satsingsfeltene "ikke-fredede kulturminner og kulturmiljøer" og "listeførte kirker".

Fortidsminneforeningens forslag:

Vi mener at de åpninger for overstyring som utkastet til forskrift gir Miljøverndepartementet (først og fremst i paragraf 3, tredje ledd, og paragraf 9, siste ledd) i sin helhet må utgå.

Fortidsminneforeningen mener også at det er på sin plass og benytte forskriften til å minne om noe som kanskje kan synes selvsagt: Paragraf 18 bør avsluttes med følgende setning: "Forslag til endringer i denne forskrift skal sendes på høring til berørte myndigheter, private fond og stiftelser innen kulturminnesektoren, samt de frivillige kulturminneorganisasjonene".

5. Kulturminnefondets informasjonsvirksomhet

Kulturminnefondet ikke er like godt kjent i hele landet. Dette er et problem, da det tilslører bildet av behovet for tilskudd fra fondet og fører til at eiere som kunne fått tilskudd, ikke får det.

Fortidsminneforeningen mener tiden er den rette for å sette i gang en landsdekkende informasjonskampanje som sprer kunnskap om hvilke muligheter fondet representerer. Det bør utarbeides en brosjyre som sendes ulike etater i fylkeskommuner, kommuner og frivillige organisasjoner som har bred kontakt med eiere av fredede og verneverdige kulturminner og kulturmiljøer. De frivillige organisasjonene må også involveres i kampanjen, og det bør være selvsagt at Kulturminnefondet ved hjelp av annonser sprer informasjon om søknadsfrister og

regler i de publikasjoner som organisasjonene utgir. Ennå følger ikke alle med på nettet.

Fortidsminneforeningen har for øvrig lagt merke til det informasjonsopplegg som Kulturminnefondet og kulturminneetaten i Østfold fylkeskommune nylig gjennomførte. Her inviterte man ordførerne i fylkets kommuner til et møte for å informere dem om fondet og dets innretning.

Fortidsminneforeningen foreslår:

Fortidsminneforeningen mener derfor at forskriftens paragraf 10 må få et tillegg mellom første og andre setning som lyder: "Kulturminnefondet skal – så vidt mulig – utlyse sine tilskuddsmidler i de publikasjoner, trykte og digitale, som utgis av de frivillige kulturminneorganisasjonene".

*

Vi håper dette er et nyttig bidrag til Miljøverndepartementet videre arbeid med å styrke Kulturminnefondet som et viktig statlig redskap i arbeidet med å ta vare på norske kulturminner!

Dersom det skulle være ønske om ytterligere synspunkter, står vi med glede til rådighet.

Med vennlig hilsen
FORTIDSMINNEFORENINGEN

Elisabeth Seip
generalsekretær

Kopi: Norges kulturvernforbund